

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ НА ПОДАЛЬШУ БЕЗПЕКУ ЇХНЬОГО ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ

Лебедик Л.В.
м. Полтава

Анотація. Проблематика освітнього менеджменту в системі підготовки фахівців аналізується через призму самоорганізаційного підходу. Розкривається мета, завдання, принципи, функції і методи освітнього менеджменту в досліджуваній системі.

Ключові слова: освітній менеджмент, фахівець, підготовка, принципи, менеджмент знань.

У професійній освіті фахівців досить важливо підготувати їх до подальшого безпечного професійного життя і діяльності. Це зумовлює низку актуальних педагогічних завдань, які потребують наукового обґрунтування.

Застарілий і перевантажений зміст освіти не забезпечує випускникам фундаментальних знань, важливих складових сучасного стандарту освіти. Професійна освіта, у свою чергу, не може належним чином вирішити проблему «кадрового голоду», обумовленого новими вимогами до рівня кваліфікації випускників. У той же час випускники вищої школи не можуть знайти собі роботу, визначитися в сучасному економічному житті. В умовах економічного розширення суспільства всі ці недоліки системи освіти посилюються нерівним доступом до якісної освіти залежно від доходів сім'ї.

Сучасне економічне зростання характерне провідною роллю науково-технічного прогресу. Освіта і наука стають важливою продуктивною силою суспільства. Частка нових знань, втілених у технології, обладнання, кваліфікацію працівників у розвинутих країнах складає 70-80% внутрішнього валового продукту. Важливою особливістю сучасного суспільства став перехід до неперервного інноваційного процесу. У перехідний період свого розвитку країна має вирішувати свої назрілі соціальні й економічні проблеми не за рахунок економії на загальноосвітній і професійній школі, а на основі її випереджувального розвитку, що розглядається як вкладання засобів у майбутнє країни, в якому беруть участь держава і суспільство, підприємства і організації, громадяни – всі зацікавлені в якісній освіті.

Відчувається недостатність навчальних дисциплін для повноцінної підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності. Також у сучасних умовах важливості системи підвищення якості підготовки фахівців виникає потреба застосування освітнього менеджменту до даної системи.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, показав, що дослідження освітнього менеджменту підготовки фахівців можуть базуватися на теоретико-методологічних працях Ю. Бабанського, І. Беха, Б. Гершунського, С. Гончаренка, В. Загвязинського, І. Зязюна, В. Кременя, І. Лернера, В. Стрельнікова [4–5] та ін.; працях з дидактики професійної освіти А. Алексюка, Р. Гуревича, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, Л. Лук'янової та ін.

Разом з тим, аналіз наукових праць вітчизняних авторів показав, що поза увагою дослідників залишилися питання теоретичних та методичних засад застосування освітнього менеджменту до системи підготовки фахівців.

Зважаючи на це, метою даної статті стала теоретична розробка та експериментальна перевірка ефективності освітнього менеджменту підготовки фахівців в умовах закладу вищої освіти.

Завдання дослідження, у свою чергу, полягають, по-перше, у визначенні мети і

завдань управління підготовкою фахівців; по-друге, у виділенні принципів освітнього менеджменту в системі підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності; по-третє, у розкритті функцій і методів освітнього менеджменту.

Розпочинаючи виклад *суті й результатів* нашого теоретичного дослідження, зазначимо, що ми виходили з того, що система підготовки фахівців має суттєво реформуватися.

Щодо *першого завдання* дослідження, нами з'ясовані мета і завдання управління підготовкою фахівців для забезпечення успішності вирішення ними професійних і життєвих завдань.

Мета системи підготовки фахівців визначає процеси і стандарти, а ті визначають вимоги до професіоналізму викладачів і студентів та систему мотивації, яка дає змогу реалізувати процеси для досягнення мети; утворюється своєрідне «замкнуте коло». Нами також визначені шляхи, з яких слід розпочинати діяльність проектування системи підготовки до подальшого безпечного професійного життя і діяльності й управління нею: 1) оптимізація формалізованої системи цілей підготовки фахівців, враховуючи факт узгодження з ними особистих цілей викладачів і студентів; 2) оптимізація структури системи підготовки, її змісту, ключових процесів, технології навчання і навчального середовища; створення (формалізація) ключових стандартів функціонування системи підготовки фахівців; 3) підвищення рівня професійної компетентності викладачів і створення ефективної системи мотивації викладачів і студентів.

Досягнення мети, як показує практика і проведене нами дослідження, забезпечується вирішенням комплексу педагогічних завдань управління:

- організація і забезпечення ефективного функціонування навчально-виховної системи (дидактичної і виховної систем) у процесі повсякденного функціонування системи підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності та практичного вирішення її завдань;

- ріст рівня компетентності фахівців на основі організації системи їх диференційованої підготовки;

- перетворення колективу студентів завдяки створеній керівниками і викладачами університету системі підготовки фахівців у виховний, навчальний і розвиваючий колектив;

- оптимізація навчальної діяльності фахівців через включення у систему підготовки методів і дій, які найбільше реалізують функцію підготовки до подальшого безпечного професійного життя і діяльності;

- врахування організаторами навчання індивідуальних і групових особливостей студентів;

- підвищення ефективності професійних дій керівників, які впливають на педагогічні передумови правомірної поведінки і дотримання трудової дисципліни;

- допомога фахівцям у самовихованні, самоосвіті і підвищенні особистої професійної підготовленості до подальшого безпечного професійного життя і діяльності, а також у повсякденному вирішенні педагогічних завдань управління.

Схематично управління системою підготовки фахівців покажемо у вигляді трьохярусної піраміди. Вершину піраміди становить мета системи; другий ярус – структура системи підготовки, її зміст, процеси (технології підготовки фахівців), стандарти (якість оцінювання); основу піраміди становлять учасники процесу, якість персоналу, якість організації, професійна компетентність та система мотивації викладачів і студентів.

Слід врахувати, що будь-який проект практично завжди реалізується лише частково. Це зумовлено тим, що деякі процеси, явища, спроектовані викладачем,

можуть вийти з-під їх контролю через суттєвий вплив випадкових чинників, які можуть спричинити зміну поведінки і вплинути на результативність проекту). Хоча майже неможливо точно спроектувати складну систему підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності, це не означає, що треба відмовитися як від проектування, так і від освітнього менеджменту.

Аналіз нормативної, наукової і навчальної літератури показує, що основними положеннями нової парадигми управління освітніми системами (система підготовки фахівців підготовки до подальшого безпечного професійного життя і діяльності у їх складі) є такі:

- запровадження науково-технічних досягнень є головним напрямом підвищення рівня функціонування будь-якого навчального закладу;
- освіта розглядається як відкрита система управління, яка чутливо реагує на зміни у зовнішньому середовищі;
- орієнтація освітніх систем не на зростання обсягів випуску фахівців, а на підвищення якості їх підготовки, повне задоволення запитів суспільства;
- забезпечення швидкості і адекватності реакції освітніх закладів на зміну кон'юнктури ринку;
- зростання ролі організаційної культури й інновацій, мотивації і стилю управління освітніми системами.

Визначаючи актуальні проблеми освітнього менеджменту підготовки фахівців підготовки до подальшого безпечного професійного життя і діяльності, ми перш за все керувалися результатами аналізу існуючої системи, спостерігаючи за підготовкою фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності в закладах освіти різних профілів і різних відомств, експертних бесід з посадовими особами і викладачами закладів IV рівня акредитації (академій, університетів). З'ясувалося, що вимоги державних і галузевих стандартів, які є основою для вироблення навчальних планів, *уніфікують* систему підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності і створюють єдине поле для конкуренції навчальних закладів. З другого боку, єдині стандарти не дають змоги повною мірою врахувати запити конкретної галузі чи регіону (лише 20% навчального часу складає компонент університету чи академії).

Сучасний заклад вищої освіти – складна соціально-педагогічна система, менеджмент є однією з важливих її характеристик. Менеджмент все частіше розглядається як мистецтво управління людьми, а люди та їхні знання і кваліфікація – як головне джерело прибутків.

Щодо *другого завдання* дослідження з формулювання принципів освітнього менеджменту в системі підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності, ми, на основі аналізу існуючої практики, виділили такі важливі принципи освітнього менеджменту стосовно системи такої підготовки: принцип формулювання мети, або цілепокладання (є основою планування, організації, контролю, тобто основою змісту всієї діяльності менеджера будь-якого рівня управління); принцип цілеспрямованості (відображає вимогу ставити мету з урахуванням її оптимальності і реальності, соціальної значимості і перспективності); принцип кооперації (відображає важливі вимоги до управлінської діяльності фахівця з опорою на колективну творчість і колективний розум); принцип функціонального підходу (є умовою постійного розвитку, удосконалення діяльності фахівця на основі постійного оновлення, уточнення і конкретизації функцій виконавців); принцип комплексності, поєднання цільового, функціонального управління і лінійного керівництва (системне управління неможливе поза комплексом науково обґрунтованих суб'єкт-суб'єктних управлінських впливів, а принцип комплексності складає його

суть); принцип самовдосконалення (здійснюється на основі досягнення теорії і передової практики безпечного професійного життя і діяльності).

Підбір такого якісно-кількісного рівня принципів підготовки майбутніх фахівців, на нашу думку, забезпечить необхідну і достатню підготовку до подальшого безпечного професійного життя і діяльності.

Згідно використовуваного нами синергетичного підходу до пошуку принципів освітнього менеджменту в системі підготовки фахівців, шляхи еволюції самоорганізованих систем не визначені через неминучість хаосу, майбутнє закладається в сьогодні. «У процесі розвитку соціальних систем чергування етапів організації і дезорганізації має пульсуючий, хвилеподібний характер» [1, с. 65]. Періоди домінуючої стохастичності, значної нерівноваги, нестійкості, що виникають у результаті посилення зовнішніх впливів, змінюються періодами створення нових, більш жорстких соціальних структур, більш упорядкованих через новий варіант компонування елементів. Ми не схильні вважати «хаос» неминучим етапом процесу становлення системи підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності, якщо розуміти його як «невпорядкований, невизначений стан речей» [6]. Напевно, він можливий, але не обов'язковий етап самоорганізації системи, бо тоді можна виправдати хаос в освіті України, викликаний чисельними хвилями реформ. Хаос можливий лише в закритій системі, адже він не детермінований потребами суспільства; виникає тоді, коли погляд на чергову реформу формується суб'єктивно, без належного вивчення тенденцій і запитів суспільства. Ми вбачаємо відмінність розвитку природних і соціальних систем у тому, що в останніх закономірна самоорганізація доповнюється самоуправлінням, втіленим у теорії управління (менеджменті). Люди (суб'єкти системи підготовки фахівців) з властивою їм волею, свідомістю, інтересами і метою, можуть активно впливати на стихійні процеси, котрі ведуть до хаосу, коректувати їх і попереджувати негативні наслідки.

«Відкритість» системи – енергетичний, матеріальний, інформаційний обмін системи з довкіллям. Ця властивість є однією з головних у явищах самоорганізації. Синергетичний підхід до втілення принципів освітнього менеджменту в системі підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності передбачає перехід від закритої системи до відкритої впливові суспільства, перетворює освіту зі способу навчання людини у засіб формування адекватної суспільству творчої особистості, яка володіє синергетикою для подальшого самовдосконалення. Відкрита система підготовки має підвищену здатність до прогресивного розвитку через сприйнятливості до передового досвіду. Її розвиток визначається постійною взаємодією із середовищем, взаємозалежністю ринків праці і освітніх послуг.

Щодо *третього завдання* дослідження з визначення функцій і методів освітнього менеджменту зазначимо, що важливим поняттям теорії і практики менеджменту в сфері освіти є поняття про його функції. Основними з них є: планування – основна функція менеджменту, яка полягає у визначенні мети і напряму діяльності освітньої системи; прийняття управлінського рішення – у змінному середовищі є основною проблемою менеджменту; укомплектування штату – менеджмент інвестує ріст і розвиток відданого і добре навченого колективу; ефективна комунікація – керівники повинні інформувати своїх співробітників про мету і наміри; стимулювання – нагородження співробітника на основі довгострокової програми за знаходження нових способів ефективної роботи; керівництво – менеджери стають визнаними «лідерами», коли пристосовують свій стиль до вимог ситуації; контроль – порівнюються бажані результати з досягнутими і приймаються необхідні корегувальні дії [7].

У комплексі ці функції відображають хід і послідовність управлінських дій, їх завершений цикл.

Наукові основи освітнього менеджменту актуалізують питання про методи освітнього менеджменту, які є способами досягнення поставленої мети, способами реалізації основних функцій. На основі аналізу теорії і практики виділяємо такі основні методи освітнього менеджменту: за об'єктами менеджменту – державні, регіональні, місцеві; за суб'єктами менеджменту – адміністративні, господарські; за метою – стратегічні, тактичні, оперативні; за часом – перспективні, довготермінові, поточні; за стилем менеджменту – авторитарні, демократичні, ліберальні [2].

Застосування цих методів сприяє формуванню добросовісного ставлення до праці, формуванню почуття обов'язку і відповідальності за доручену справу, вихованню економного і бережливого ставлення до різних видів власності, розвитку громадської активності. Ці методи сприяють підтримці авторитету особистості і її інтересів, забезпеченню свободи особистості кожного учасника освітнього процесу.

Оскільки для проектування системи підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності важливим було створення пакету необхідної документації, розглянемо поняття «менеджмент знань» (knowledge management), яке, як і терміни «інтелектуальний капітал», «організаційна пам'ять», передбачала роботу не зі «структурованими» матеріалами, а з «живою» інформацією, яка постійно циркулювала у закладах вищої освіти (поточна інформація, планування, листування, узагальнення кращого досвіду). Його запровадження залежало від атмосфери у закладах вищої освіти, рівня спілкування, ерудиції, взаєморозуміння. Менеджмент знань як уміння людини використати будь-які знання, котрі роблять її компетентною [3] сприяє оновленню методів роботи з інформацією, її використанню (а не накопиченню), дає студентам, викладачам, роботодавцям суттєві переваги – кращі знання, вибір кращих програм навчання і проектів самореалізації, скорочення циклу розробки проектів, і головне – фахівець відповідає очікуванням ринку праці.

Роблячи *висновок* з даного дослідження, зазначимо, що досліджені вимоги до мети і завдань управління підготовкою фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності, виділені принципи освітнього менеджменту стосовно системи підготовки фахівців, виявлені основні функції і методи освітнього менеджменту дали змогу спроектувати мету, зміст, складові напрямів освітнього менеджменту системи підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності у економічному університеті на основі переважаючих видів діяльності фахівця, типових професійно-педагогічних завдань діяльності і значимих професійно-педагогічних вмінь.

Перспективи *подальших розвідок* у даному напрямі полягають насамперед у реальній побудові концепції освітнього менеджменту системи підготовки фахівців до подальшого безпечного професійного життя і діяльності з урахуванням досліджених у даній статті вимог до цього виду менеджменту.

Список використаної літератури:

1. Василькова В.В., Яковлев И.П. Волновые процессы в общественном развитии. Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1992. 228 с.
2. Лебедик Л.В. Освітній менеджмент в системі педагогічної підготовки магістрів економіки. Вища освіта України. 2008. Дод. 3., Т. IV (11). С. 377–383.
3. Менеджмент знань путь к преодолению конкуренции. ИСО 9000+14000. Ежеквартальное приложение к журн. Стандарты и качество. 2005. №1. С. 12–14.
4. Стрельников В.Ю. Критерії якості підготовки фахівців у закладах освіти. Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти : збірник матеріалів II регіональної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 20 листопада 2018 року). / укладачі: Брик Р.С., Дідух Т.Г. Тернопіль, 2019. С. 73–79.
5. Стрельников В.Ю. Менеджмент якості підготовки магістрів спеціальності «Педагогіка вищої школи». Менеджмент розвитку соціально-економічних систем у

новій економіці : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 14–15 травня 2015 р.). Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 194–197.

6. Философско-психологические проблемы развития образования / Под ред. В.В. Давыдова. М.: Интор, 1994. 128 с.

7. Cris Elgood. Handbook of Management Games and Simulation. URL: www.oxfordchallenge.com

ВИМОГИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 103 НАУКИ ПРО ЗЕМЛЮ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПОЛЬОВИХ ПРАКТИК

*Шуканова А.А., Япринець Т.С.
м. Полтава*

***Анотація.** У статті досліджено вимоги до забезпечення безпеки студентів під час проходження польових практик на прикладі здобувачів вищої освіти спеціальності 103 Науки про Землю. Запропоновано логічно обґрунтований порядок проведення інструктажу з техніки безпеки, який враховує особливості природних умов району проходження практики.*

***Ключові слова:** польова практика, техніка безпеки, інструктаж із техніки безпеки, експедиційні дослідження.*

Практична підготовка студентів є обов'язковою складовою освітніх стандартів, освітніх програм та навчальних планів здобувачів вищої освіти. Польові практики відкривають широкі можливості для формування дослідницької культури майбутніх фахівців у конкретній науковій галузі. При організації та проектуванні змісту навчально-польових практик необхідною умовою є врахування питань безпеки життя та життєдіяльності студентів під час їх проходження. Напрацювання окремих закладів вищої освіти в питаннях забезпечення безпеки життєдіяльності в польових експедиційних умовах викладено в навчальних посібниках та публікаціях таких авторів: Степанян С. В. [4], адресованих студентам ЗВО м. Харкова; Корнеєнка С. В. [2; 3], в яких узагальнено основні вимоги дотримання техніки безпеки студентами Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Трускавецької І. Я. [6], якою досліджено фактори збереження та розвитку здоров'я студентів під час проходження навчальних практик у польових умовах студентами природничо-технологічного факультету ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди»; Суматохіної І. М. і Дук Н. М. [5], які наводять правила техніки безпеки при проходженні навчальної географічної практики студентами Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара. Як зазначає Борисенко К. Б. студенти факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на підготовчому етапі навчальних практик вивчають основні положення техніки безпеки, інструкції з охорони життя та складають залік із техніки безпеки викладачам, які керують практикою, прослуханий інструктаж засвідчують у спеціальному журналі кафедри «Знання правил техніки безпеки при проходженні польових занять», незалежно від того, як вони проводяться – стаціонарно чи експедиційно [1, с. 219].

Метою статті є узагальнення вимог до забезпечення безпеки студентів під час проходження польових практик на прикладі здобувачів спеціальності 103 Науки про Землю у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, що реалізуються відповідно до Положення про практики у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка.

Перелік практик, їх види, тривалість і терміни проведення визначаються навчальним планом певної спеціальності. Мета професійно-практичної підготовки